

Overweging 22 juli 2018

Maria Magdalena, groupie/apostel/verloste vrouw/ingewijde leerling?

Lezingen: Sefanja 3, 14-17; 2Korintiërs 5, 14-18; Johannes 20, 11-18.

Rond Maria Magdalena is veel mythevorming. Zij zou de overspelige vrouw zijn, een dame van bedenkelijke zeden, de geheime geliefde van Jezus en zo meer. Er is een groot verschil tussen hetgeen over haar geschreven staat in de canonieke evangeliën en wat over haar gezegd wordt. Dit nog afgezien van de wijze waarop over haar geschreven is in gnostische teksten uit de late eerste eeuw en tweede eeuw van de christelijke jaartelling. Mede door deze teksten is zij voorwerp van speculatie geworden. Bij de beeldvorming spelen natuurlijk ook andere belangrijke factoren een rol, namelijk het zicht op de vrouw in de joodse, vroeg christelijke, Grieks/Romeinse samenleving, de ideologie van de vroege kerk en merkwaardig genoeg een zesde-eeuwse pauselijke misvatting.

De wijze waarop over Maria Magdalena gesproken wordt, wordt door ideologie bepaald, net zoals dat het geval is met Maria de moeder van Jezus en met Eva. De ideologische interpretatie van deze bijbelse vrouwen heeft geleid tot cultureel zeer dominante typologieën van de vrouw. De invloed daarvan heeft schade gebracht aan wat we nu ervaren als een normale en gewenste verhouding tussen man en vrouw. Het heeft zelfs in, wat we nu quasi, wetenschappelijke zin het beeld van vrouwen, en daarmee ook van mannen, bepaald.

Je kunt dus niet het feest van Maria Magdalena vieren zonder deze ideologische geschiedenis en zonder een hedendaagse verantwoording. Het gaat immers over de positie van de vrouw in de christelijke geschiedenis en daarmee ook in de dominante opvatting van de vrouw binnen de christelijk westerse samenleving. We hebben meestal geen idee hoever dat reikt. Die verborgen ideologie komt zelfs tot uitdrukking in de naam van de stichting van partners/vriendinnen van rooms-katholieke priesters: Magdala. Eigenlijk vind ik dat het toppunt van zelfontkenning. Het stoelt niet alleen op een verkeerde interpretatie van de figuur van Maria van Magdala, maar verheft de verborgenheid ook tot identiteit. Meestal om de positie van de priester-vriend te beschermen. Ik ken daar heel veel voorbeelden van. Zelfs het schuldgevoel ten aanzien van de relatie is asymmetrisch. Zo werkt het christologisch priesterbeeld en het christelijk dienende vrouwbeeld door tot in onze tijd.

In een tijd waarin mannen niet mogen schrijven over een thema als ‘de moeder de vrouw’, gebaseerd op een alleszins respectvol gedicht van Martinus Nijhoff, moet je misschien terughoudend zijn om te spreken over vrouwen in de Schrift. Aan de andere kant gaat het ook om juist de ontmaskering van een mannelijke ideologie. En die geldt niet alleen de ontkenning van de rol van vrouwen in de vroege kerk, maar ook de ontkenning van de capaciteit tot het geestelijke bij vrouwen. Nota bene in het niet gecanoniseerde evangelie van Maria Magdalena wordt in twijfel getrokken of Jezus wel bijzondere dingen aan haar heeft geopenbaard. En dan met name omdat zij een vrouw is en Jezus alleen aan zijn mannelijke leerlingen de diepere betekenis van zijn leer zou hebben ontvouwd, zoals we dat in de canonieke evangeliën ook steeds lezen wanneer geschreven staat: “hij sprak in vergelijkingen, maar aan zijn leerlingen legde hij alles uit” of woorden van gelijke strekking.

In het eveneens apocriefe evangelie van Thomas staat in logion 114 na het bezwaar van Petrus dat Mariam (van Magdala) weg moet gaan uit het midden van de leerlingen, omdat vrouwen het leven (het eeuwige leven) niet waardig zouden zijn, dit antwoord (van Jezus): “zie, ik zal ze tot mij halen om haar mannelijk te maken, opdat ook zij een levende geest zou zijn, u mannen gelijk. Want elke vrouw die mannelijk zal worden, zal intreden in het rijk der hemelen”(Kijk in dit verband naar het tweede scheppingsverhaal waarin de mens door de levensadem van God een levende geest wordt. Adam is hier de hele mens, vóór de scheiding in man en vrouw).

In dit Griekse begrip van sekse-gebonden mannen en vrouwen loopt mannelijk en vrouwelijk door

de seksen heen. Ook de man kan vrouwelijk zijn, wanneer hij zich niet overeenkomstig de mannelijke genderbepalingen gedraagt. Niettemin is de genderbenoeming van eigenschappen (o.a. moed, geestelijk leven, verstand) als mannelijk en vrouwelijk even discriminerend als links voor het verkeerde handje en zwart voor alles wat negatief en kwaad is.

Niettemin verschijnt Maria Magdalena in de apocriefe en gnostische geschriften als de bijzondere leerling van Jezus aan wie hij de innerlijke betekenis van de leer heeft verkondigd, die zij op haar beurt ook aan de apostelen zou hebben verkondigd. De gnostische geschriften laten ook een controverse zien tussen haar en Petrus die niet wilde aannemen dat zij een bevoorrechte apostel zou zijn. Latere schrijvers vereenzelvigen haar met de zondares uit Lukas die Jezus de voeten wast en kust (Lk 7,37 vv). Zij zien in haar het beeld van de zondige kerk die zich aan Jezus voeten vastklampt om met Hem te verrijzen, zoals Maria Magdalena bij het graf Jezus vastpakt (tegen alle regels in) om Hem vast te houden. Ook zeggen zij dat Jezus wel aan een vrouw als eerste zijn verrijzenis moest tonen, als teken van zijn overwinning op de dood die het gevolg van de zonde, aangezien een vrouw als eerste tot zonde had verleid. Allemaal niet bijster elegante verklaringen van iets wat schriftuurlijk niet ontkend kon worden. Namelijk dat Jezus als eerste is verschenen na zijn verrijzenis aan Maria van Magdala. Zij wordt dan ook in die zin wel als apostel erkend, echter zonder het gezag en het verkondigingscharisma van de mannelijke apostelen.

Het probleem van dit gegeven wordt vergroot doordat de Schrift verkeerd werd gehanteerd. Al vroeg werd Maria Magdalena vereenzelvigd met de zondares die bij een maaltijd bij Simon in Lukas 7, 37 en volgende verzen, Jezus de voeten wast en kust, maar ook wel met de overspelige die gestenigd dreigt te worden, met de vrouw die in Betanië Jezus de voeten zalft met het oog op, volgens Jezus, zijn begrafenis. Het bijbelse beeld raakt vermengd door de verbinding met deze bijbelse scènes waarin haar naam helemaal niet genoemd wordt. Die interpretatie wordt versterkt door een preek van Gregorius de Grote uit het eind van de zesde eeuw waarin hij over Maria Magdalena spreekt als de peccatrix, de zondares, die zich bekeerd heeft. Daardoor wordt deze menggestalte van Maria Magdalena als het ware pauselijk gesanctioneerd. Thomas van Aquino (1225-1274) gaat terug naar de Schrift en noemt haar apostel van de apostelen. En als we eerlijk over haar willen spreken kijken we eerst naar de canonieke teksten, heel goed wetend dat ook deze in hun redactie en in hun canonisering bevooroordeeld zijn. Maar niettemin neemt zij daarin een bijzondere plaats in.

Er zijn niet zoveel verschillende Schriftplaatsen waar over Maria van Magdala gesproken wordt. In hoofdstuk 8,2 noemt Lukas haar als een van de vrouwen die Jezus volgen. Verder wordt zij bij alle vier de evangelisten genoemd rond het sterven en met name het graf en de opstanding van Jezus.

Lukas 8,2 noemt Maria Magdalena als een vrouw bij wie zeven demonen zijn uitgedreven. Bij een vrouw worden die demonen al snel met een ongeoorloofde seksualiteit in verband gebracht. Op grond daarvan en door de nabijheid in de tekst vond een verbinding plaats met de zondares die Jezus de voeten zalft in hoofdstuk 7. Maar niets wijst erop dat die vereenzelving gedaan kan worden.

Dat zij van demonen bevrijd is geworden, waaraan in de evangelieteksten geen wonderverhaal ten grondslag ligt, lijkt eerder te duiden op haar inwijding in de spirituele weg. Het is een gnostisch gegeven dat men op weg naar bevrijding en verlichting van de geesten van begeerte, zelfzucht, identificatie en onwetendheid bevrijd moet worden. Ook in de algemene christelijke leer en levenswijze wordt dit van een goed christen gevraagd. De vermelding van deze bevrijding van geesten bij Maria Magdalena wordt ook vermeld in het laatste en later toegevoegde deel van het Marcusevangelie waarin Maria Magdalena als boodschapper van de opstanding wordt ten tonele

gevoerd (lees in dit verband hoofdstuk 16 1-8, het eerste einde van het evangelie, en het toegevoegde deel 16, 9-20).

Lukas noemt haar op deze plaats (8,2-3) als een van de vrouwen die Jezus van nabij volgen. Die net als de overige leerlingen uit de intieme kring van vrienden, de chevraja (de inner circle van de leerlingen van een rabbi), leerling is en die bovendien uit eigen middelen samen met de andere genoemde vrouwen Jezus en zijn discipelen financieel ondersteunt. Zij is niet zomaar iemand, maar een sociaal, financieel en spiritueel onafhankelijke vrouw, die, aangetrokken door de leer die deze wonderlijke rabbi verkondigt, hem volgt en door hem onderricht wordt. Zij blijft bij hem tot het eind en wil hem tot in het graf verzorgen.

De vier gecanoniseerde evangelisten betrekken allen Maria Magdalena in de grafscene. De Marcusredactie voegt er zelfs een extra stuk tekst voor toe aan het evangelie.

Als de bijzondere leerling van Jezus is zij de eerste getuige van de verrijzenis, wellicht omdat zij door hem is ingewijd en omdat zij hem trouw is gebleven tot onder het kruis en tot aan het graf. Haar valt de taak toe de apostelen, die het af hebben laten weten op het eind, de verrijzenis van Jezus te verkondigen. Zij verkondigt hun nieuwe hoop en de realiteit van de belofte waaraan de leerlingen twijfelden door de dood van Jezus. Daardoor is zij met recht apostel van de apostelen. Amen.